

10. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 27.05.2016 № 432. URL: [http://mvs.gov.ua/upload/file/nakaz_mvs_432_\(1\).pdf](http://mvs.gov.ua/upload/file/nakaz_mvs_432_(1).pdf).

11. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. С. 5. Ст. 436.

УДК 347.73

ПОПТАНИЧ Ю.М.

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ В ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено висвітленню нормативного регулювання правопорушень у фінансовій сфері, формулюванню, класифікації та короткій характеристиці їх основних видів.

Ключові слова: фінансова сфера, нормативне регулювання, правопорушення, законодавство, класифікація.

Статья посвящена освещению нормативного регулирования правонарушений в финансовой сфере, формулировке, классификации и краткой характеристике их основных видов.

Ключевые слова: финансовая сфера, нормативное регулирование, правонарушения, законодательство, классификация.

The article is devoted to coverage of regulatory violations in the financial sector, formulation, classification, and brief characterization of the main species.

Key words: financial sector, regulation, tort, legislation, classification.

Вступ. Фінансове право як галузь права є невід’ємним елементом системи національного права України і входить у загальний комплекс галузей публічного права. Необхідність існування фінансового права зумовлена використанням державою й місцевим самоврядуванням фінансів як основного важеля в процесі розподілу частини вартості валового внутрішнього продукту, зокрема національного доходу, а також частини національного багатства країни і здійсненням ним у зв’язку з цим відповідної фінансової діяльності. Питання правового врегулювання фінансових відносин сьогодні належать до найбільш актуальних у соціально-економічному та політичному житті Української держави. Фінансові відносини є невід’ємною частиною ринкових відносин і водночас важливим інструментом у механізмі їх правового регулювання державою. Їх розвиток супроводжується розширенням сфери фінансової діяльності держави й місцевих самоврядувань, оновленням її форм і методів, зростанням масиву фінансового законодавства та потребою в спеціалістах з високим рівнем фахової компетентності в цій сфері.

Постановка завдання. Мета статті – висвітлити нормативне регулювання правопорушень у фінансовій сфері, сформулювати, класифікувати й дати коротку характеристику їх основних видів.

Результати дослідження. Фінансове право – це публічна галузь права, яка містить сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі створення,

розподілу й використання фондів коштів держави та органів місцевого самоврядування, необхідних для реалізації їхніх завдань і функцій.

Предмет фінансового права – це суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються у сфері фінансової діяльності держави.

До предмета фінансового права входять:

- відносини, які виникають у процесі здійснення фінансової діяльності держави;
- відносини щодо здійснення фінансового контролю;
- бюджетні відносини;
- податкові відносини;
- грошово-кредитні відносини;
- банківські відносини.

З іншого боку, характеризуючи окрему галузь права, варто брати до уваги зв'язок з іншими елементами системи права. Фінансове право як публічна галузь права тісно пов'язане з конституційним та адміністративним правом.

Фінанси – це вартісна категорія, яка органічно пов'язана з утворенням і використанням різних грошових фондів, з грошовими відносинами, що існують між державою, фізичними та юридичними особами.

Фінанси – це не просто кошти, доходи або видатки. Це сукупність відносин, що мають розподільний характер та опосередковуються через доходи й видатки громадян і юридичних осіб, фінансово-кредитних установ, держави, міжнародних фінансових організацій.

Фінанси – це грошові відносини, що виникають у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту й частини національного багатства у зв'язку з формуванням грошових доходів суб'єктів господарювання та держави й використанням їх на розширене відтворення, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

Фінанси є історичною категорією. Вони виникли ще за часів рабовласницького суспільства в умовах товарно-грошових відносин під впливом розвитку функцій і потреб суспільства.

Термін активно використовувався в XIII–XV ст. в Італії. Уже з XVII ст. цей термін стає міжнародним і застосовується для визначення всіх відносин, пов'язаних із доходами й витратами держави. Пізніше поширився в усьому світі, застосовувався як поняття, пов'язане із системою грошових відносин, з мобілізацією грошових ресурсів державою для виконання своїх політичних та економічних функцій.

Фінанси – це особлива сфера економічних відносин. Їх зміст, характер використання, закономірності розвитку визначаються соціально-економічними відносинами, що привалюють у державі, природою й функціями держави. Сучасна фінансова наука також не дає однозначної відповіді щодо сутності фінансів, тим більше що багатогранність фінансів дає можливість вивчати їх з позицій різних рівнів, у тому числі загальної теорії фінансів, економіки, менеджменту, права тощо.

Основні характерні риси державних фінансів:

- держава застосовує примусовий порядок мобілізації фінансових ресурсів;
- визначаються рішеннями держави й публічної влади;
- держава може в примусовому порядку забезпечити власні доходи;
- пов'язані з грошовою системою держави;
- є засобом досягнення суспільного інтересу;
- значний розмір державних фінансів;
- державні фінанси спрямовані на задоволення загальносуспільних потреб;
- відносно них діє принцип пріоритету видатків над доходів.

Основні характерні риси приватних фінансів:

- залежать від законів ринкової економіки;
- приватні особи не можуть у примусовому порядку забезпечити свої доходи;
- грошова система не залежить від волі приватного власника;
- зорієнтовані на отримання прибутку.

Фінансовою діяльністю називають процес збирання, розподілу (перерозподілу) та використання коштів, що забезпечують виконання державою її функцій.

Фінансовою діяльністю займаються уповноважені державні органи, здійснюючи пряме збирання й розподіл коштів.

Фінансові правовідносини – це один із видів суспільно-правових відносин, що виникають у сфері фінансової діяльності держави та регулюються фінансово-правовими нормами (встанов-

леними державою правилами поведінки учасників суспільних відносин, що виражені в їх юридичних правах та обов'язках). Простіше кажучи, це урегульовані нормами права відносини, що виникають у сфері фінансової діяльності.

Особливості фінансових правовідносин:

– виникають лише у сфері фінансової діяльності держави й пов'язані з мобілізацією, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів коштів, тобто вони завжди мають грошовий характер;

– одним із суб'єктів цих відносин обов'язково є держава, яка бере участь безпосередньо або через уповноважені нею фінансові або кредитні органи, що зумовлює нерівне становище об'єктів правовідносин. У фінансових правовідносинах не буває рівності сторін. Уповноважена державою сторона фінансових правовідносин наділена правом привести в дію юридичні засоби, що забезпечуються фінансові приписи держави, бо вона виступає в інтересах держави загалом;

– об'єктом фінансових правовідносин є кошти або грошові зобов'язання, пов'язані з формуванням, розподілом або використанням фондів грошових ресурсів;

– виникають, змінюються і припиняються не за волевиявленням сторін, а за законом чи іншим нормативним актом.

Суб'єкти фінансово-правових відносин – це юридичні й фізичні особи, які мають правосуб'єктність, тобто можуть потенційно бути учасниками фінансових правовідносин, а суб'єкт фінансових правовідносин – це реальний учасник цих правових відносин.

Суб'єктами фінансового права є держава, адміністративно-територіальні утворення; юридичні особи – підприємства й організації в усіх формах власності, установи, громадські організації, тобто колективні суб'єкти і громадяни як індивідуальні суб'єкти.

Класифікація правових відносин допомагає науковому осмисленню всього масиву відносин, що охоплюються тією чи іншою галуззю права. Класифікація фінансових правовідносин будується передусім на загальноправових засадах кваліфікації правовідносин. Проте у фінансовому праві можуть бути виділені й специфічні критерії.

За характером фінансово-правових норм, на яких ґрунтуються фінансові правовідносини, останні поділяють на матеріальні та процесуальні.

Між процесуальними і матеріальними фінансовими правовідносинами існує нерозривний зв'язок, оскільки за допомогою перших здійснюється реалізація матеріальних прав та обов'язків суб'єктів цих відносин у сфері фінансової діяльності.

За тривалістю існування цих зв'язків розрізняють періодичні, постійні й разові фінансові відносини.

Залежно від об'єкта розрізняють фінансові правовідносини з приводу мобілізації, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів.

Залежно від структури фінансової системи фінансові правовідносини поділяють на такі, що виникають і розвиваються:

- з приводу мобілізації, розподілу та використання коштів бюджетів різних рівнів;
- у сфері децентралізованих фінансів;
- з приводу державного страхування;
- у сферах банківського й державного кредитування [1].

За результатами аналізу вищевказаних понять можна дійти висновку, що фінансова сфера – це сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі отримання, розподілу та використання державою коштів, фінансових ресурсів та інших активів.

Нормативне правове регулювання – це регламентація загальних суспільних відносин правовими нормами, закріпленими в нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах та інших формах права, які (норми) розраховані на багаторазове застосування за наявності передбачених ними обставин. Обсяг суспільних відносин, на які поширюється нормативне правове регулювання, є кількісно невизначеним; коло осіб не окреслене персонально; часові межі дії норм чітко не встановлені (безстроковість дії).

Зазначимо, що в Україні єдиним джерелом права є нормативно-правовий акт, судового прецеденту і звичаю в українській юридичній практиці не існує. У найбільш загальному вигляді ієрархічну систему нормативно-правових актів України можна подати так:

1. Законодавчі нормативно-правові акти:
 - Конституція України;
 - міжнародні договори України;
 - закони України (кодекси й окремі закони);

- декрети Кабінету Міністрів України.
2. Підзаконні нормативно-правові акти:
- укази й розпорядження Президента України;
 - постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України;
 - нормативні акти міністерств і відомств.

Указані положення теорії держави і права стосуються рівною мірою нормативного регулювання фінансової сфери України.

Конституція України є основою всього законодавства України, її верховенство в системі нормативних актів України визначається такими положеннями: 1) Конституція прийнята на референдумі внаслідок вільного волевиявлення всього українського народу; 2) Конституція визначає основні начала, принципи й норми національної безпеки; 3) Конституція містить найбільш важливі національні інтереси та фіксує структуру й компетенцію суб'єктів забезпечення національної безпеки; 4) положення Конституції, що стосуються національної безпеки, приймаються й можуть бути зміненими в результаті дотримання складної процедури правотворчості.

Статтею 17 Конституції України передбачено, зокрема, те, що забезпечення економічної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Згідно з положеннями статті 92, виключно законами України встановлюються Державний бюджет України й бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення й функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення й погашення державного внутрішнього та зовнішнього боргу; порядок випуску й обігу державних цінних паперів, їх види і тип.

Зі змісту статей 95–96 Конституції випливає, що бюджетна система України будується на засадах справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків. Держава прагне до збалансованості бюджету України. Регулярні звіти про доходи й видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період. Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Статтями 99 і 100 Основного Закону визначено, що грошовою одиницею України є гривня. Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України.

Основні засади грошово-кредитної політики розробляються Радою Національного банку України, він же здійснює контроль за її проведенням. Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом [2].

Відповідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Закон України «Про міжнародні договори України» від 9 червня 2004 року визначає міжнародний договір України як укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

Статтею 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV передбачено, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Згідно зі статтею 21 Закону України «Про міжнародні договори України», чинні міжнародні договори України публікуються українською мовою в Зібранні діючих міжнародних договорів України та інших офіційних друкованих виданнях України.

Відповідно до статті 1 Указу Президента України «Про опублікування актів законодавства України в інформаційному бюлетені «Офіційний вісник України» від 13 грудня 1996 року № 1207, міжнародні договори України, що набрали чинності для України, публікуються в інформаційному бюлетені «Офіційний вісник України».

Згідно зі статтею 23 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV та підпунктами 24 і 31 пункту 3 Положення про Міністерство закордонних справ України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 281, Міністерство закордонних справ здійснює функції депозитарію багатосторонніх міжнародних договорів і зберігає оригінали текстів міжнародних договорів України, документів міжнародних організацій, їх завірених копії та офіційні переклади, а також інші матеріали з питань зовнішньої політики [3].

До міжнародно-правових актів, які регулюють відносини у фінансовій сфері, належать:

1. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, прийнята в місті Страсбурзі 8 листопада 1990 року, ратифікована із заявами й застереженнями Законом України від 17 грудня 1997 року № 738/97-ВР.

2. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, підписана 16 травня 2005 року в місті Варшаві, ратифікована із заявами й застереженнями Законом України від 17 листопада 2010 року № 2698-VI.

Конвенція (лат. *conventio* – договір, угода) – різновид міжнародного договору.

Конкретні ознаки, за якими той чи інший договір варто називати конвенцією, виділити важко. Швидше можна вести мову про традиції називати договори певного типу чи змісту конвенціями. Можна сказати, що конвенція – це угода між суб'єктами міжнародного права, що регулює між ними відносини через створення взаємних прав та обов'язків.

Як правило, назву конвенції отримують багатосторонні угоди.

Положеннями вказаних конвенцій користуються в тому числі контролюючі та правоохоронні органи, які протидіють учиненню правопорушень у фінансовій сфері.

За міжнародними договорами в ієрархії нормативно-правових актів ідуть кодекси й законодавчі акти.

Кодекс – внутрішньо цілісний складний (має структурний розподіл на частини, розділи тощо) нормативно-правовий акт, який є результатом кодифікації й забезпечує правове регулювання певної сфери суспільних відносин, об'єднуючи норми певної галузі (підгалузі) права.

Поміж кодексів, які містять правові норми, що регулюють фінансову сферу, можна виділити:

1. Бюджетний кодекс України.
2. Господарський кодекс України.
3. Господарський процесуальний кодекс України.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
5. Кримінальний кодекс України.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України.
7. Митний кодекс України.
8. Податковий кодекс України.
9. Цивільний кодекс України.
10. Цивільний процесуальний кодекс України.

Серед окремих законів України, які здійснюють регулювання фінансової сфери, можна зазначити понад 50 законодавчих актів, які умовно можна поділити на декілька груп:

- закони, які встановлюють і регламентують суспільні відносини у фінансовій сфері;
- закони, які встановлюють відповідальність за вчинення правопорушень у фінансовій сфері;
- закони, які врегульовують діяльність контролюючих і правоохоронних органів, які здійснюють протидію вчиненню правопорушень у фінансовій сфері.

Декрети Кабінету Міністрів України є нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, що видавалися в період з 2 грудня 1992 року по 20 травня 1993 року, є різновидом делегованого законодавства, частиною національного законодавства України.

На момент ухвалення декретів унесені зміни до Конституції України, а саме доповнено статтею 97-1, відповідно до якої Верховна Рада України у виняткових випадках двома третинами голосів від загальної кількості народних депутатів України може законом делегувати Кабінету Міністрів України на визначений термін повноваження видавати декрети у сфері законодавчого регулювання з окремих питань, передбачених пунктом 13 статті 97 Конституції України.

Кабінет Міністрів України для реалізації делегованих повноважень ухвалює декрети, які мають силу закону. Декрети можуть зупиняти дію конкретних законодавчих актів або вносити до них зміни й доповнення.

Декрет після його підписання Прем'єр-міністром України передається до Верховної Ради України та набуває чинності в порядку, встановленому частиною 5 статті 97 Конституції України, якщо протягом десяти днів з дня одержання декрету Верховна Рада України не наклала на нього вето.

У період здійснення Кабінетом Міністрів України делегованих повноважень Верховна Рада України може законом скасувати декрети Кабінету Міністрів України або їх окремі положення, якщо вони суперечать Конституції України.

Після закінчення терміну делегування повноважень Кабінету Міністрів України Верховна Рада може скасовувати або змінювати декрети законами України.

Серед декретів, що стосуються регулювання фінансової сфери, варто виділити такі:

- «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств»;
- «Про надання державних гарантій щодо іноземних кредитів, які надаються Україні відповідно до міжнародних договорів»;
- «Про порядок використання прибутку державних підприємств, установ і організацій»;
- «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»;
- «Про стандартизацію і сертифікацію».

У структурі основних підзаконних нормативно-правових актів, що впливають на фінансову сферу, варто виокремити такі:

1. Укази Президента України:

- «Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері»;
- «Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері»;
- «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»;
- «Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму»;
- «Про участь України в Євразійській групі з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму».

2. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України:

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 8 вересня 2016 року № 613;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визнання Україною міжнародних санкцій відповідно до міжнародних договорів України або рішень міждержавних об'єднань, міжнародних, міжурядових організацій, участь у яких бере Україна, а також іноземних держав щодо замороження активів визначених осіб або обмеження будь-якого доступу до них»;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» від 29 липня 2015 року;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» від 30 серпня 2017 року № 601-р;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування системи звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про перелік офшорних зон» від 23 лютого 2011 року № 143-р.

3. Нормативні акти міністерств і відомств:

- постанови Національного банку України;
- накази Міністерства економічного розвитку і торгівлі України;
- накази Міністерства фінансів України;
- накази Державна служба фінансового моніторингу України;
- розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України;
- рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Цей перелік нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у фінансовій сфері, не є вичерпним, що говорить про їх багатогранність і різноманітність.